
ТРЕНЕРСЬКИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

Валерій Ніколаєнко, Валентина Воронова

Резюме. *Приведен анализ особенностей деятельности тренера в процессе реализации долгосрочной программы подготовки спортивного резерва для профессионального футбола. Показано, что сегодня основной целью деятельности украинских тренеров детско-юношеских футбольных команд является текущий результат, а не качество и эффективность тренировочного процесса, направленного на индивидуальное развитие и подготовку игрока, способного творчески подходить к решению технико-тактических задач. Подчеркнута необходимость внесения изменений в педагогические подходы управления спортивной деятельностью юных футболистов и оценку эффективности работы детских тренеров.*

Ключевые слова: *многолетняя подготовка футболистов, педагогическое мастерство тренера, оценка деятельности тренера.*

Summary. *The paper presents an analysis of the features of a coach's activity during implementation of long-term training program for sports reserve in professional football. It is shown that today the main purpose of Ukrainian coaches in youth football teams is the current performance rather than the quality and efficiency of the training process aimed at personal development and training of a player capable of a creative solving of technical and tactical tasks. The need is emphasized to make changes in pedagogical approaches to the management of young players sports activity and in evaluation of the effectiveness of children's coaches work.*

Key words: *multi-annual training for football players, coach's pedagogical skills, evaluation of coach's work.*

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досягнення успіху в сучасному футболі – це підсумок багаторічної спільної роботи спортсменів і тренерів в оволодінні техніко-тактичною майстерністю, удосконаленні рухових, психічних якостей у поєднанні з ефективним застосуванням медико-біологічних засобів підвищення працездатності і прискорення відновних процесів. При цьому кожен етап багаторічної підготовки характеризується високими вимогами до змісту та організації діяльності дитячого тренера. Інакше кажучи, прогрес сучасного футболу детермінований системою багаторічної та кваліфікованої діяльності тренера, якісним функціонуванням системи його підготовки [5].

Теоретичні та науково-методичні основи системи багаторічної підготовки спортсменів широко висвітлені провідними фахівцями як у сфері спорту, так і футболу зокрема. Фахівцями сьогодні обґрунтовано засоби і методи підготовки юних спортсменів, розроблено принципи відбору та спортивної орієнтації відповідно до особливостей вікового розвитку рухових якостей, дозування тренувальних навантажень і методів контролю тренувального процесу. Однак деякі аспекти впливу діяльності дитячого тренера на ефективність багаторічного тренувального процесу залишилися поза увагою дослідників.

Мета дослідження – провести порівняльний аналіз тренерських підходів до реалізації довгострокової програми підготовки спортивного резерву в провідних зарубіжних футбольних країнах і Україні зокрема.

Методи дослідження: аналіз спеціальної літератури; системний аналіз; порівняння і зіставлення; педагогічне спостереження.

Результати дослідження та їх обговорення. Наприкінці ХХ ст. з огляду на екстенсивний шлях оптимізації спортивної підготовки за рахунок збільшення обсягу та інтенсивності тренувальних навантажень, залучення до занять спортом великої кількості дітей, відбору найбільш обдарованих з них, як і підхід до раціоналізації системи спортивної підготовки лише посиленням уваги фахівців до змістовно-методичних проблем, не відповідає сучасним реаліям. Одним із актуальних завдань спортивної педагогіки є організація ефективної реалізації потенціалу функціонування єдиної системи “тренер–спортсмен”, оскільки тренер постає найважливішим невід’ємним компонентом усієї соціальної сфери спорту, від якого значно залежать ефективність і результативність спортивної діяльності [2, 4].

Проте аналіз даних науково-теоретичних досліджень та досвіду роботи тренерів із українського дитячо-юнацького футболу свідчить, що сьогодні

відзначається звуження сфери впливу тренера, а управління спортивною діяльністю юних футболістів зводиться переважно до управління спортивною підготовкою. Отже, основна увага приділяється безпосередньо тренувальному процесу, насамперед, плануванню, дозуванню, контролю за тренувальними навантаженнями, зміст якого обумовлений спрямованістю на досягнення стрімких спортивних результатів. Система функціонування дитячо-юнацького футболу, як правило, ґрунтується на принципах “перевернутої піраміди”: від етапу до етапу підготовки чисельність учнів спортивних шкіл і клубів неухильно зменшується шляхом відбраковування менш перспективних дітей, які не можуть показати, на думку керівників і тренерів, хороший рівень спортивної майстерності. Тому вся система дитячо-юнацького футболу починаючи з етапу попередньої підготовки розглядається не як система багаторічної підготовки, покликана забезпечити потреби та поступальний розвиток кожного підлітка в спортивному вдосконаленні, а й як засіб забезпечення потреб професійного футболу.

Сьогодні навіть без спеціальних досліджень можна констатувати, що і в дитячо-юнацькому, і в професійному футболі практично ігнорується належна увага до проблеми особистісного, когнітивного, соціального і соціокультурного аспектів, сутності тренувального процесу як для спортсмена, так і для тренера. Водночас Г. Д. Бабушкін (1993), В. В. Горбачова (1997), А. В. Родіонов (2004), В. І. Воронова (2013) зазначають, що ефективність спортивного тренування як педагогічного процесу, керівником якого є тренер, багато в чому залежить як від якостей особистості тренера, так і від особистісного розвитку спортсмена.

У свій час Л. В. Hendry (1978) вивчив особистісні якості, необхідні ідеальному тренеру, з точки зору спортсменів і тренерів. Під час порівняння даних опитування було виявлено спільні результати: тренер повинен бути відкритим, товариським, емоційно стійким, здатним керувати спортсменом, особливо в умовах змагальної діяльності. У нього має бути досить високий інтелект, розвинені впевненість у собі й практичність. Новаторство, діловитість, рішучість і самостійність відзначені як найбільш значущі риси для особистості тренера. В результаті аналізу психологічних особливостей, визначених тренерами, було встановлено істотні відмінності їхніх власних уявлень про “ідеального” та реального тренера. Спільні думки було відмічено тільки за двома характеристиками – схильністю до домінування (управління іншими) й готовністю прийняти нове. До такого ж висновку дійшов В. С. Ogilvie (1982), який вважав, що тренери мають твердий характер, стійкість до психічного напруження, незалежність,

твердість і реалістичність поглядів, високу авторитарність, тобто прагнення керувати спортсменами на власний розсуд.

Вивчення психологічних особливостей “успішних і неуспішних” тренерів не встановило істотних відмінностей між їх особистісними якостями. На думку американського психолога Б. Дж. Кретті (1978), успіх у тренерській роботі значною мірою залежить від знань, якими володіє тренер і від того, яким чином він будує свої відносини зі спортсменами. Для тренерів, які швидко сприймають все нове, характерне прагнення до творчості, і їх дії не обмежуються вузькою програмою. Вони активно спілкуються з колегами, є в курсі всіх подій, знають все про свій вид спорту в масштабах країни і на міжнародній арені. Окрім того, тренери, які успішно працюють, мають певні педагогічні якості, оскільки існує пряма залежність між здібностями викладача і оволодінням знань і навичок спортсменами. Так, К. Д. Ушинський (1974) встановив, що вплив особистості вихователя на молоду душу складає саме ту виховну силу, яку не можна замінити ні підручниками, ні моральними сентенціями, ні системою покарань і заохочень. Тому серед педагогів справедливою є думка, що особистий приклад – найкраща проповідь. На це звернули увагу Є. М. Шиянов (1999), Г. І. Хозяїнов (2006), підкреслюючи, що тренер зобов'язаний постійно стежити за собою, висувати до себе високі вимоги, пам'ятаючи, що педагог – це людина, спеціальністю якої є правильна поведінка.

Фахівці Г.Д. Бабушкін (1985), Л. А. Зеленцов (1986), І. П. Волков (2006) наполягають на тому, що дитячому тренеру необхідно постійно контролювати свою поведінку у зв'язку з дуже розвинутою у юних спортсменів схильністю до копіювання, що пояснюється дією в процесі розвитку спортсмена одного з найважливіших механізмів розвитку особистості – наслідування. Однак механізм наслідування є неусвідомленим, тобто юні спортсмени можуть несвідомо копіювати власне зовнішні прояви і манери поведінки тренера, які незавжди є позитивними. З подорослішанням підлітки й юнаки вже наслідують вчинки й дії тренера свідомо, як референтної особистості, часто не замислюючись над тим, наскільки моральна ця поведінка, мимоволі копіюючи не тільки хороші звички тренера, але й погані. У тих випадках, коли спортсмен має досить розвинену критичність і здатний відокремити погане від хорошого, тренер може втратити авторитет в його очах, якщо його слова і дії розходяться з вчинками. Тому тренер, як підкреслюють А. А. Деркач (1981) і А. Я. Корх (2000), повинен демонструвати одержимість і відданість своїй роботі, яка передається і учням. Діти на прикладі тренера починають ро-

зуміти, що робота – це одна з головних цінностей у житті людини, особливо коли приносить радість не тільки собі, а й оточуючим.

Крім цього, тренеру необхідно мати важливу моральну якість – педагогічний оптимізм, який базується на доброті, чуйності, товариськості, доброзичливості, життєрадісності й почутті гумору, а найголовніше – віру в учнів у досяжність ними поставлених цілей, навіть якщо вони відрізняються поганою успішністю чи поганою поведінкою: віра тренера змушує і учнів повірити в своє виправлення [8].

Доведено, що майже всі юні футболісти, які займаються у дитячо-юнацьких школах, сприймають за основу настрої тренера: якщо він хороший, це позначається на дітях позитивно, якщо поганий – відповідно негативно. Коли тренер у гарному настрої, учням легше переносити невдачі, складні вправи легше засвоюються, тренування вже не здається нудним, учні менше втомлюються, коли ж у поганому – у спортсменів нічого не виходить, вони втрачають віру в себе, інтерес до тренування. Тому тренер завжди повинен сприяти підтримці бадьорого, життєрадісного настрою у спортивному колективі [3].

Зокрема національні федерації футболу Італії та Німеччини приділяють значну увагу створенню доброзичливої психологічної атмосфери на заняттях. У програмах із підготовки юних талантів зазначено, що клімат у групі є визначальним фактором для ефективного навчання та тренування: якщо він позитивний, то стає важливим союзником у передачі інформації між тренером–учнями та учнями–учнями, якщо він негативний, то перетворюється на перешкоду [10,17].

Як зауважив В. О. Сухомлинський (1989), тренер повинен володіти й іншими моральними якостями: принциповістю (яка не переходить у прямолінійність дій і вчинків або в упертість), самокритичністю, працьовитістю, справедливістю. Справедливість вчителя – це основа довіри дитини до педагога, але щоб бути справедливим, треба до дрібниць знати духовний світ кожної дитини. Комунікативні якості, до яких відносять товариськість, ввічливість, доброзичливість і ряд інших, допомагають тренеру встановлювати контакт із учнями у процесі спілкування і тим самим сприяють успіху виховної роботи тренера. До цих якостей належить і педагогічний такт [2, 3, 8].

Сьогодні необхідно констатувати, що в таких країнах, як Італія, Голландія, Франція, Іспанія, Німеччина, Бразилія, а останнім часом й Англія, Шотландія, США і Канада, висуваються високі вимоги до особистісних якостей дитячого тренера, розуміючи, що від його педагогічних навичок управління спортивною діяльністю багато в чо-

му залежить реалізація довгострокової програми з підготовки футбольних талантів [10, 12–20, 22].

Протилежна ситуація склалася в українському футболі, де існують інші пріоритети в діяльності тренерів дитячо-юнацьких команд:

- тренер – центральна фігура, оскільки тільки він може пропонувати, що робити і коли виконувати;
- тренер вказує гравцям, приймає негайне рішення щодо виправлення помилок;
- гравці розглядаються як пасивні спостерігачі, вказівки тренера спрямовані на виконання певних дій;
- тренер робить спроби сконцентрувати увагу юних спортсменів навіть тоді, коли помітно, що гравці втрачають інтерес.

Вітчизняний тренер відійшов від традиційної моделі викладання, зараз він авторитарний і головний персонаж тренувального процесу (в очах дитини), а гравці просто слухають його вказівки. Тренеру простіше з меншою витратою часу і сил на пояснення або демонстрацію дій, якщо спортсмен просто виконує відповідну тренерську вказівку, не ставлячи додаткових питань і не доставляючи йому клопоту. Занадто часто тренери прагнуть контролювати кожен рух своїх підопічних, тим самим готуючи, як на це вказував К. П. Сахновський (1997), нервових і слухняних як “роботи” гравців, часто відволікаючи їх від гри постійним шквалом критики і вказівок.

Як наслідок, процес навчання проходить монотонно і з постійними повтореннями, юним футболістам надається мало часу на роботу з м'ячем і, що особливо погано, вони не підключаються в атаку з глибини футбольного поля, не виконують удари по воротах з великої відстані, дриблінг або обманні рухи через страх допустити помилку і вислухати невтішні, неприємні зауваження від тренера. У підсумку потенціал юнаків залишається нерозкритим, тому призводить до звички грати прості матчі без фантазії і творчості [1].

Функція дитячого тренера повинна полягати не стільки в керівництві юними футболістами, скільки у допомозі дітям відкрити для себе справжню магію гри, в якій вони повинні мати можливість самостійно мислити. При цьому тренер повинен розуміти, що помилки є природним елементом у навчанні дитини, а гравець, який не вчиться на своїх помилках, завжди залишатиметься новачком. Звідси, тренер повинен знати, що занадто багато виправлень не допоможе йому в майбутньому підготувати креативних гравців.

У прогресивному футбольному співтоваристві дотримуються правила: тренер для гравців, а не гравці для тренера; не знищувати особистість, а розвивати її. Всі сили повинні бути спрямовані на розвиток яскравої індивідуальності та особистос-

ті. Тут тренер не може собі дозволити образити гравця. Навіть тренувальні завдання гравцям дають не тоном наказу, а пояснюючи, якій меті вони служать і який ефект дають. Мислячі й розвинені спортсмени як особистості завжди сильніші покірних виконавців, адже саме вони роблять своїх тренерів поганими або хорошими [11, 24].

Тренер повинен розуміти, що будь-яка поведінка дитини завжди спрямована на задоволення особистих потреб та досягнення певної мети. На думку видатного психолога С. Л. Рубінштейна (1957), для формування будь-якої значущої здібності потрібно, насамперед, створити життєву потребу в певному виді діяльності. Тому тренувальний процес повинен бути організований таким чином, щоб юні футболісти прагнули до фізичної досконалості, досягнення високого рівня розвитку рухових можливостей і спортивної майстерності. Таким чином, важливим моментом для ефективного перебігу процесу навчання є застосування тренером промови [4]. Можна стверджувати, що слова, поняття є засобом постійного придбання нових знань. Точні пояснення, зроблені у відповідний момент, можуть прискорити процес навчання. Навчання техніки й тактики є першим кроком у становленні футболіста, яке в цей віковий період тісно пов'язане з мотивацією. Рухової активності без мотивації не існує. Отже, великого значення набуває особистість тренера, який повинен стимулювати мотивацію саме тому, що ця психологічна властивість особистості є передумовою, навколо якої формується власне спортивний досвід юних футболістів.

Мотивація – це джерело спортивного зростання юнацтва. Якщо тренувальна та змагальна діяльність проходить за спокійних обставин, це дозволяє виявити творчі здібності юних футболістів. Тренер повинен враховувати, що кожному віку притаманна своя мотиваційна спрямованість: кожен окремо учень, хлопчик чи юнак отримує моральне задоволення відповідно до індивідуальних вікових особливостей.

Дитина під час занять завжди повинна мати можливість відкривати нове, розважатися і бачити в супернику не ворога, а “дзеркало” для розуміння та зміцнення своєї значущості і своїх можливостей. Мотивацію необхідно підтримувати, тому тренер не повинен робити помилки, які могли б уповільнювати розвиток спортивного потенціалу в підопічних.

У процесі навчання тренер не повинен пропонувати рухові завдання підвищеної складності без урахування рівня підготовленості хлопців, що може призвести до зниження мотивації і, в кінцевому підсумку, до того, що вони залишать спортивну діяльність. Важливо використовувати різні види рухових завдань для досягнення цих цілей, щоб протистояти нудзі і монотонності. Тренеру зав-

жди необхідно пам'ятати, що усвідомлення власної цінності збільшує мотивацію юного спортсмена і, отже, одним з його завдань є знати, розуміти, і пропонувати відповідні механізми мотивування окремої особистості. Крім того, футбол як командний вид спорту визначає групову діяльність, коли гра у футбол стає засобом навчання співпраці. Як зауважив Д. І. Фельдштейн (1989), мотивація виникає внаслідок не “зовнішніх”, педагогічних впливів, а включення індивіда в соціальну практику. Формуючого значення набувають ті відносини, думки, ціннісні орієнтири, настанови, які є в цій діяльності. При цьому юні футболісти, залучаючись до колективу, не втрачають свою особисту неповторність, що дозволяло б їм усвідомити свої сильні й слабкі сторони, і необхідність роботи в команді для досягнення спільної мети.

Аналіз роботи тренерів українського дитячо-юнацького футболу свідчить, що тренерів більше хвилює результат, ніж стиль гри або природне проявлення творчості та майстерності юними гравцями. Це пояснюється тим, що статус дитячо-юнацької спортивної школи і критерії оцінювання ефективності роботи тренера визначаються спортивними досягненнями команди, кількістю підготовлених розрядників, а не індивідуальним розвитком і особистісним зростанням гравця та якістю процесу навчання і гри команди [6, 7, 9]. Справедливо зауважила Т. В. Михайлова (2009), що саме тренер повинен визначати успішність і творчу своєрідність процесу не спортивного тренування, а власне тренування спортсмена.

У зв'язку з таким педагогічним підходом, форсується тренувальний процес, зростають навантаження, порушуються принципи поступовості та доступності, що ставить, по-перше, під загрозу, здоров'я спортсменів, по-друге, юні футболісти занадто зосереджені на результаті гри, а не на процесі його досягнення. З цього приводу відомий голландський тренер R. Michels (2001) відзначив, що головне – не результат, а якість гри і задоволення від неї, чим часто нехтують в дитячому футболі, коли тренери та батьки хочуть перемоги будь-якою ціною. Як наслідок, з часом зникає насолода від гри, і юні спортсмени йдуть зі спорту. Бажання перемоги має виходити від самої дитини. Батьки, керівники та тренери повинні лише створювати умови, організовуючи ігри й тренування, відповідні сприйняттю світу дитиною. Бажання перемоги, в сукупності з розуміючим оточенням, робить дитину готовою до розвитку і як футболіста, і як людини з акцентом на першому.

Рекомендації голландського фахівця знайшли відображення, крім перерахованих вище країн, насамперед, у системі багаторічної підготовки футболістів в Іспанії. Зокрема, в програмі ФК “Барселона” на першому місці знаходиться вихован-

ня особистості (з точки зору людських якостей), на другому – загальна освіта і тільки на третьому – футбольне навчання [23]. Більше того, при ліцензуванні футбольних клубів, Союз європейських футбольних асоціацій (UEFA) визначив вимоги до складання програм з навчання юних футболістів, заснованих на вирішенні стратегічних завдань, де пріоритети віддаються індивідуальному розвитку гравця, а досягнення спортивних результатів відходить на другий план (спочатку розвиток, потім результати) [21].

Останніми десятиліттями опубліковано багато науково-методичних матеріалів з основ діяльності тренера як управлінця і педагога, але не всі футбольні тренери їх дотримуються. Справжній сучасний тренер, який дбає про благополуччя і розвиток своїх підопічних, повинен відповідати певним критеріям:

1) ставити розвиток дитини вище за досягнення спортивного результату;

2) поважати права, знати особливості й можливості гравців кожної вікової групи, особливо їх індивідуальний, особистісний потенціал;

3) володіти хорошими професійними знаннями, знати навчальну програму для дітей того віку, з якими працює;

4) бути справедливим, із однаковим ставленням до всіх юних футболістів, щоб допомогти їм розкрити свої здібності;

5) поєднувати слово і дію з метою заохочення гравців, створюючи приємну і сприятливу атмосферу для їх розвитку;

6) використовувати менше вказівки, а більше активні методи навчання, розширюючи права та обов'язки гравців, надаючи їм самостійність і прислухаючись до їх думки;

7) бути зразком культурної і моральної поведінки для дітей;

8) надавати перевагу іграм, а не вправам, щоб гра навчала, стаючи "учителем";

9) застосовувати індуктивний метод навчання, в основі якого – обговорення проблеми у вигляді питань, на які діти повинні самостійно знайти відповідь і прийняти рішення. У цьому випадку у них формуються здатність до аналізу й глибокі знання, які зберігаються на довгі роки, допомагаючи їм приймати адекватні рішення в ігрових ситуаціях;

10) вміти за допомогою ігрових завдань робити процес навчання диференційованим, варіативним і прогресивним, щоб він викликав стійкий інтерес у дітей, та не спричиняв психічного та фізичного перенапруження, сприяв поступальному підвищенню їхньої майстерності;

11) проявляти терпіння, бути наполегливим і, разом з тим, поблажливим до слабкостей дітей, створюючи природні умови для їх розвитку. При цьому тренеру потрібні мужність і такт для захис-

ту своїх підопічних від тиску з боку керівників та батьків, які втручаються в тренувальний процес, нав'язують поради, вимагають прояви максимальних можливостей від гравців, особливо щодо досягнення спортивного результату.

Слід констатувати, що тренери, вивчаючи наукову та методичну літературу, звертають увагу, в основному, на комплекси фізичних вправ і нове нестандартне обладнання. Такий вибір інформації, хоча і розширює теоретичну базу тренера, не стимулює його до переосмислення наявних знань з позиції сучасних підходів і принципів фізичного виховання юних футболістів. Тому рівень знань тренера, як правило, залишається незмінним (або навіть погіршується), порівняно з періодом навчання в університеті.

Актуальними залишаються і зараз слова видатного тренера В. В. Лобановського (1989), який вважав, що тренер повинен вчитися все життя, якщо перестав вчитися, значить, перестав бути тренером. Постійне осмислення, а не просто володіння сукупністю знань, вимагає постійного оновлення теоретичних відомостей із педагогіки, психології, фізіології, теорії спорту. Тільки на цій основі тренер може бути готовим до перебудови та пошуку нових шляхів підвищення ефективності тренувального процесу.

Висновки

Для створення умов для поступового і раціонального розвитку всіх сторін підготовки юних футболістів необхідно, по-перше, розуміння того, що ефективність діяльності тренера багато в чому залежить від уваги до соціальних і особистісних якостей тренера, які в сукупності і створюють передумови ефективності професійної діяльності спортивного педагога, по-друге, далекоглядні досягнення кінцевої мети і, відповідно, критеріїв оцінки праці тренера, з боку як організацій, клубів і офіційних осіб, так і батьків.

Таким чином, тренеру для підготовки перспективних юних футболістів, у своїй практичній діяльності необхідно керуватися такими педагогічними підходами: центральна фігура – гравець, спортсмен, а не тренер; тренер, особливо на початкових етапах підготовки, це перш за все, педагог-наставник, а тільки потім – тренер із технічної, тактичної або фізичної підготовки; підказка, а не вказівка; виховання креативних здібностей особистості спортсмена – гравця дозволяється самостійно шукати і пропонувати рішення; вчитися на помилках; експериментувати.

Отримані результати можуть бути покладені в основу досліджень, присвячених науковому обґрунтуванню педагогічних підходів до адаптації прогресивного вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері здійснення багаторічної підготовки юних футболістів.

Література

1. *Боярский А.* Запретите детям играть на результат! / А. Боярский, Р. Вагин // Сов. спорт. – 2011. – № 8 (351). – С. 11.
2. *Воронова В. И.* Психология спорта / В. И. Воронова. – К.: Олимп. лит., 2013. – 272 с.
3. *Ильин Е. П.* Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб.: Изд-во Питер, 2012. – 352 с.
4. *Михайлова Т. В.* Социально-педагогические основы деятельности тренера: монография / Т. В. Михайлова. – М.: Физ. культура, 2009. – 288 с.
5. *Михалевский В. И.* Футбол как социально-педагогическая система: методология, методика, управление: монография / В. И. Михалевский. – М.: Физ. культура, 2010. – 112 с.
6. *Никитушкин В. Г.* Современная подготовка юных спортсменов / В. Г. Никитушкин. – М.: Сов. спорт, 2009. – 110 с.
7. *Петухов А. А.* Футбол. Формирование основ индивидуального технико-тактического мастерства юных футболистов. Проблемы и пути решения: монография / А. В. Петухов. – М.: Сов. спорт, 2006. – 232 с.
8. *Родионов А. В.* Психология физического воспитания и спорта / А. В. Родионов. – М.: Акад. Проект; Фонд «Мир», 2004. – 182 с.
9. *Сахновский К. П.* Теоретико-методические основы системы многолетней спортивной подготовки: автореф. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук: спец.13.00.04 / К. П. Сахновский. – К., 1997. – 20 с.
10. *Guida tecnica per le scuole di calcio / Federazione Italiana Giuoco Calcio: Settore Giovanile e Scolastico, 2006. – 572 p.*
11. *Hegen P.* Lernen an Unterschieden und nicht durch Wiederholung / P. Hegen, W. Schöllhorn // Fussballtraining. – 2012. – N 3. – S. 41–52.
12. *Kormelink H.* Developing soccer players: the Dutch way / H. Kormelink, T. Seeverens. – De VoetbalTrainer, 1997. – 143 p.
13. *Long term player development / Canadian Soccer Association, 2007. – 60 p.*
14. *Ruiz L.* Spanish soccer coaching Bible: Youth & club / L. Ruiz. – Michigan: Reedswain Publishing, 2002. – Vol. 1. – 308 p.
15. *Ruiz L.* Spanish soccer coaching Bible: High school & college / L. Ruiz. – Michigan: Reedswain Publishing, 2002. – Vol. 2. – 418 p.
16. *Scottish F. A.* Developing talent plan / F. A. Scottish, 2010. – 34 p.
17. *Talentförderprogramm: Leitfaden für die Ausbildung / Deutscher Fussball. –Bund. – Munster, 2002. – 289 s.*
18. *Thadeu G. J.* The principles of Brazilian soccer / G. J. Thadeu. – Michigan: Reedswain Publishing, 1998. – 248 p.
19. *The future game – elite. The Football association technical guide for young player development / The Football Association. – London, 2010. – 275 p.*
20. *Turpin B.* Preparation et entrainement du footballeur / B. Turpin: Editions Amphora, 2002. – Vol. 1–2.
21. *UEFA club licensing system manual (Version2.0) / UEFA, 2006. – 286 p.*
22. *US youth soccer player development model: Curriculum for US youth soccer clubs / US Youth soccer coaching education department, 2012. – 115 p.*
23. *Vargas F. S.* Fundamental movement skills and their application to sports initiation: Document of the INEFC de Barcelona / F. S. Vargas. – Barcelona The Instituto Nacional de Educación Física de Barcelona University of Barcelona, 2005. – 27 p.
24. *Wein H.* Futbol a la medida del nino / H. – Wein: Gradagymnos, 2004. – Vol. 1–2.

References

1. *Boiarskii A.* Prohibit children from playing on the result! / A. Boiarskii, R. Vagin // Soviet sport. – 2011. – N 8 (351). – P. 11.
2. *Voronova V. I.* Psychology of the sport / V. I. Voronova. – Kiev: Olympic literature, 2013. – 272 p.
3. *Iliin E. P.* Sports Psychology / E.P. Iliin. – St. Petersburg: Publ.House Piter, 2012. – 352 p.
4. *Mikhailova T. V.* Socio-pedagogical bases of coach's activity. – Moscow: Physical Culture, 2009. – 288 p.
5. *Mikhalevskii V. I.* Football as a socio-educational system: methodology, methods, management : monograph / V.I. Mikhalevskii. – Moscow: Fizicheskaja kultura, 2010. – 112 p.
6. *Nikitushkin V. G.* Modern training for young athletes / V.G. Nikitushkin. – Moscow: Sovetskii sport, 2009. – 110 p.
7. *Petukhov A. A.* Football. Laying the foundations of individual technical and tactical skills of young players. Problems and solutions. – Moscow: Sovetskii sport, 2006. – 232 p.
8. *Rodionov A.V.* Psychology of physical education and sport / A.V. Rodionov. – Moscow: Acad. Proekt; Foundation "Mir", 2004. – 182 p.
9. *Sakhnovskii K. P.* Theoretical and methodological foundations of long-term sport training system : Autoref. of dis. for the degree of Dr. of Sci. in pedagogy on speciality 13.00.04 : Theory and methods of physical training, sports training, improving and adaptive physical training / K. P. Sakhnovskii. – Kiev, 1997. – 20 p.
10. *Guida tecnica per le scuole di calcio / Federazione Italiana Giuoco Calcio: Settore Giovanile e Scolastico, 2006. – 572 p.*

11. *Hegen P.* Lernen an Unterschieden und nicht durch Wiederholung / P. Hegen, W. Schöllhorn // Fussball-training. – 2012. – N 3. – S. 41–52.
12. *Kormelink H.* Developing soccer players: The Dutch way / H. Kormelink, T. Seeverens. – De Voetbal-Trainer, 1997. – 143 p.
13. *Long term player development* / Canadian Soccer Association, 2007 – 60 p.
14. *Ruiz L.* Spanish soccer coaching Bible: Youth & club / L. Ruiz. – Michigan: Reedswain Publishing, 2002. – Vol. 1. – 308 p.
15. *Ruiz L.* Spanish soccer coaching Bible: High school & college / L. Ruiz. – Michigan: Reedswain Publishing, 2002. – Vol. 2. – 418 p.
16. *Scottish F. A.* Developing talent plan / F. A. Scottish, 2010. – 34 p.
17. *Talentförderprogramm: Leitfaden für die Ausbildung* / Deutscher Fussball. – Bund. – Munster, 2002. – 289 s.
18. *Thadeu G. J.* The principles of Brazilian soccer / G. J. Thadeu. – Michigan: Reedswain Publishing, 1998. – 248 p.
19. *The future game – elite.* The Football association technical guide for young player development / The Football Association. – London, 2010. – 275 p.
20. *Turpin B.* Preparation et entrainement du footballeur / B. Turpin. – Editions Amphora, 2002. – Vol. 1–2.
21. *UEFA club licensing system manual (Version 2.0)*. – UEFA, 2006. – 286 p.
22. *US youth soccer player development model: Curriculum for US youth soccer clubs* / US Youth soccer coaching education department, 2012. – 115 p.
23. *Vargas F. S.* Fundamental movement skills and their application to sports initiation: Document of the INE-FC de Barcelona / F. S. Vargas. – Barcelona: The Instituto Nacional de Educación Física de Barcelona University of Barcelona, 2005. – 27 p.
24. *Wein H.* Futbol a la medida del nino / H. Wein: Gradagymnos, 2004. – Vol. 1–2.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ
braight@bigmir.net

Надійшла 12.10.2013